

Les estratègies de legitimació dels grups religiosos minoritaris

Agustí Iglésias i Sala
Maria del Mar Griera i Llonch

Equip de recerca ISOR (Investigacions en Sociologia de la Religió)
Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

Resum: Al llarg de la història els grups dominants han utilitzat la seva posició privilegiada per estigmatitzar com a sectàries totes aquelles iniciatives religioses que poguessin qüestionar l'ordre social existent. En una societat pluralista, els grups poden desenvolupar estratègies de legitimació per fer front a aquest greuge —que els deixa en una situació d'inferioritat per competir en el *mercat* religiós. La primera part del treball se centra justament en la descripció de les estratègies de legitimació que alguns d'aquests grups minoritaris elaboren a l'hora de presentar-se a la resta de la societat. La segona part pren, en canvi, un caire més analític. En aquest apartat es reafirma l'existència d'unes estratègies de legitimació característiques de cadascun dels grups religiosos i s'intenta assenyalar alguns dels factors que en determinen la forma i la capacitat d'incidència.

1. Introducció

Tota societat crea mecanismes de defensa per tal de preservar l'*statu quo*, el qual és el resultat d'una lluita de poder entre diferents agents per imposar la pròpia definició de la realitat com a vertadera. Aquesta definició de la realitat es veu constantment amenaçada per la irrupció de nous discursos que competeixen per aconseguir el control de la producció de realitat. Sobretot, avui dia, en una societat pluralista, on cap cosmovisió no té el poder d'imposar-se monopolísticament, aquesta lluita serà més aferrissada que mai.

Una de les estratègies principals, de la qual se serviran els grups dominants per intentar vèncer en aquesta lluita, serà la de l'estigma-

tització de tot aquell qui posi en dubte la validesa de la definició de la realitat hegemònica. El mecanisme consistirà a declarar il·legítim tot allò que qüestionari la legitimitat socialment construïda.

En el camp religiós, aquesta estratègia és fàcilment identificable. Al llarg de la història els grups dominants han utilitzat la seva posició privilegiada per estigmatitzar¹ com a sectàries o perilloses totes aquelles iniciatives religioses que poguessin qüestionar l'ordre social existent. És per això que podem dir que aquesta estigmatització s'explica més per la relació que un determinat grup religiós mantingui amb el poder que no pas pel fet de tenir unes característiques determinades.

Ja ens diu Joan Prat (1997) que «creo que el problema, en última instància, es siempre el mismo: la legitimidad o ilegitimidad de las instituciones, de sus personas. O dicho de otra manera: el problema no radica en las instituciones en sí mismas, o en las personas, ni en los hechos objetivos, sino en la mirada social y cultural, en el cristal a través del cual se nos ha enseñado a juzgar y percibir esta misma realidad social».²

En una societat on l'univers religiós estava monopolitzat per una sola institució aquests grups tenien la possibilitat d'optar, bàsicament, per dues estratègies per poder fer front al greuge de l'estigmatització:

1. La primera és la que Berger i Luckmann (1996) defineixen com a «refugiar-se en una subsocietat»,³ és a dir, crear el seu propi reducte dins la societat, en el qual les seves concepcions no siguin posades en dubte. En aquesta subsocietat el grup «podrà preservar les seves concepcions divergents (que la societat global tendeix a anul·lar) gràcies al fet que dins la mateixa subsocietat hi ha d'altres persones que les comparteixen i les veuen com a reals».⁴ Tanmateix aquests grups «tendiran a adoptar diversos procediments per tal de protegir la precària realitat de la subsocietat de les amenaces anul·ladores exteriors».⁵ Aquesta forma d'actuació és la que gene-

1. I no tan sols per estigmatitzar, naturalment.

2. Prat, 1997, p. 32. Prat utilitza aquest raonament per analitzar els motius que porten a qualificar com a secta determinats grups religiosos. Considerem, però, que el mateix raonament pot aplicar-se a d'altres comunitats religioses del nostre entorn que, malgrat no ser titllades de sectes, tenen en comú amb aquestes que es troben en una situació de minoria dins la societat i que són considerades un perill per a aquesta.

3. Berger i Luckmann, 1988, p. 178

4. Berger i Luckmann, 1998, p. 178.

5. Berger i Luckmann, 1998, p. 178

ralment duen a terme els grups que Wilson⁶ anomena introversionistes, l'exemple més popular dels quals seria la comunitat dels amish.

2. La segona estratègia fa referència a l'intent de *subvertir* l'ordre social existent a partir de la *revolució*. Consisteix en la voluntat de «portar a terme el seu projecte de societat *dins* la societat i no ja fora d'ella»,⁷ i tindria com a fi obtenir el poder per convertir-se en creadors de realitat social. Aquesta segona estratègia és la seguida, principalment, per grups com els adventistes del Setè Dia o els Testimonis de Jehovà, els quals Wilson classificarà com a grups *revolucionistes*.

3. Ara bé, en una societat pluralista,⁸ vers la qual sembla que ens encaminem, els grups etiquetats com a perillous podran seguir encara una tercera estratègia. Aquesta consisteix en la creació de mecanismes per poder-se dotar de legitimitat i així competir *lliurement* en el mercat de les creences religioses. És a dir, els grups estigmatitzats com a sectaris i/o perillous poden optar per intentar fer *un canvi d'imatge* que els permeti aparèixer com a grups legítims a la recerca de la seva *quota de mercat*. Aquest és el camí seguit a Catalunya per grups com, per exemple, l'església ortodoxa o les esglésies del que s'ha anomenat el *protestantisme tradicional* (IEE i baptistes, principalment). A partir del moment en què l'Església catòlica va perdre el monopoli del camp religiós, aquests grups —que anteriorment eren percebuts com a sectaris— han anat guanyant terreny en l'obtenció de legitimitat per competir en igualtat de condicions amb l'Església catòlica. Malgrat tot, cal aclarir que encara que sovint es percebi que tenen legitimitat per competir en igualtat d'oportunitats, això no implica que aquesta percepció es correspongui sempre amb la realitat.

Hem d'assenyalar igualment que, tot i que avui dia es pugui seguir aquesta tercera opció, les dues anteriors no han passat a ser obsoletes. Així, encara hi ha molts grups a casa nostra que segueixen les dues primeres opcions. Per exemple, grups com l'església protestant dels Germans Tancats (darbistes) segueixen clarament la primera via i grups com algunes esglésies evangèliques pentecostals, la segona.

A més, cal tenir present que aquestes tres estratègies que hem definit són *tipus ideals* i que en la majoria d'ocasions no podrem fer un

6. Wilson, 1970.

7. Berger i Luckmann, 1988, p. 179.

8. La qual podem definir, en termes de Berger, com aquella en què coexisteixen sistemes de legitimitació diversos, en igualtat de condicions, sense que cap d'ells pugui aspirar a imposar-se de manera hegemònica.

trasllat directe de la teoria a l'empíria. És a dir, la majoria dels grups adoptaran estratègies que estaran a cavall de dues o fins i tot de les tres opcions.

Així, per exemple, hi haurà un seguit de grups com els Testimonis de Jehovà, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Últims Dies (*mormons*) o l'Església adventista del Setè Dia, que difícilment seguiran una única estratègia de les que hem definit prèviament. Per una banda, empraran mecanismes per legitimar-se i eliminar l'estigma que pesa damunt seu, però, per una altra banda, difícilment acceptaran la legitimitat dels altres col·lectius religiosos. De vegades, la voluntat de ser acceptats socialment pot ser vista pels membres d'aquests grups com una via per subvertir l'ordre establert i passar a monopolitzar l'univers religiós. Un exemple d'això és que tot i la voluntat manifesta d'aquests tres grups de dotar-se de mecanismes per legitimar-se, continuen defensant la idea que són els únics dipositaris de la *veritat*. D'aquesta manera, la possibilitat de legitimar-se que els proporciona la societat pluralista pot ser aprofitada per facilitar el seu objectiu de *revolució*.

Per un altre costat, també hem de tenir en compte que les possibilitats que facilita la societat pluralista poden convertir-se en una arma de doble tall per a aquests grups. Tot grup religiós que vulgui competir en igualtat de condicions en el mercat de les creences religioses ha d'aconseguir legitimar-se dins l'espai social, però al mateix temps mai no pot oblidar que també ha de seguir un procés de legitimació intern. A nivell intern, aquesta legitimació és necessària per aconseguir la transmissió de les creences als nous membres i mantenir els actuals; a nivell extern, per poder desfer-se del llast de l'estigmatització com a secta i poder ser considerats en igualtat de condicions que la resta de confessions religioses. Així, tal com diuen Berger i Luckmann, «la creixent autonomia dels subuniversos crea especials problemes de legitimació tant de cara als que són «dins» com pel que fa als que en queden «fora». Un subunivers necessita que la societat global el reconegui com a tal i li atorgui determinats privilegis [...] i a la vegada necessita *retenir* els de dins, que no toquin el dos».⁹ Alhora les estratègies de legitimació que el grup segueix a nivell intern es poden contradir amb les que segueix a nivell extern. Fins i tot, a vegades, les exigències de fora poden forçar a canviar els sistemes de legitimació de cara endins; ambdues estratègies no són independents, sinó que estan interrelacionades.¹⁰

9. Berger i Luckmann, 1988, p. 127.

10. Un exemple d'aquest fet, el podem trobar en els Testimonis de Jehovà. Quan a l'Estat espanyol es va abolir l'obligatorietat del servei militar i es va admetre la possi-

2. L'objecte d'estudi: les estratègies de legitimitació

2.1. Introducció

La tercera estratègia que hem descrit a l'apartat anterior implica la necessitat que els grups que volen accedir al nou mercat religiós creïn un discurs de presentació a la societat que els permeti canviar la percepció que el gruix de l'opinió pública té d'ells.

L'objectiu que ens plantejem en el present estudi és, justament, intentar analitzar com porten a la pràctica aquesta estratègia diversos grups religiosos minoritaris del nostre entorn, o, dit amb d'altres paraules, examinar quins són els mecanismes que alguns d'aquests grups utilitzen per millorar la seva valoració pública. En un primer apartat, la nostra tasca serà purament descriptiva. Simplement ens limitarem a explicar quin és el discurs *de cara enfora* de grups com els Testimonis de Jehovà, els adventistes del Setè Dia, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (*mormons*), els musulmans o els budistes.

Posteriorment, en canvi, el nostre treball prendrà un caire més analític. A la darrera part, el nostre interès se centrarà a assenyalar alguns dels factors que provoquen que cada un d'aquests grups desenvolupi unes estratègies o unes altres. En aquest sentit, posarem un èmfasi especial en la descripció de les causes que condicionen l'emergència d'aquestes estratègies de legitimitació. Per una banda, veurem com no tots els grups tenen la mateixa necessitat de generar discursos legitimadors, ja que no tots se senten estigmatitzats en la mateixa mesura. En efecte, els prejudicis no es reparteixen de manera igualitària, i mentre que hi ha grups, com els Testimonis de Jehovà, que han patit una infinitat d'acusacions durant dècades, d'altres, com alguns grups budistes, mai no s'han sentit estigmatitzats. Per una altra banda, la construcció de les estratègies es veu també condicionada per les desigualtats d'accés als recursos (ja siguin materials, d'informació, simbòlics...) per part dels diferents grups. La nostra anàlisi, encara que sigui breument, apuntarà alguns dels

bilitat de substituir-lo per la prestació social, en un primer moment els Testimonis també van refusar-la, en tant que era una tasca imposada pel Govern. No obstant això, i segurament impulsats pel fet que mantenir aquesta posició els implicava un esforç de grans magnituds (per la dificultat de desfer-se de l'estigma de sectaris de cara enfora i per la dificultat de legitimar la seva posició de cara endins, tenint en compte que tot aquell qui no realitzés la prestació aniria a la presó), van canviar la seva postura i van donar suport a la prestació social substitutòria. Un altre exemple, el podem trobar amb el cas de la poligàmia en l'Església de Jesucrist dels Últims Dies, que va ser abolida per qüestions polítiques als EUA.

campes en què aquestes desigualtats prenen més rellevància. Finalment, assenyalarem la vessant dinàmica de les estratègies de legitimitació elaborades per les comunitats; i és que la realitat que ens proposem analitzar no és estàtica, sinó que pot variar enormement en funció de múltiples circumstàncies. L'anàlisi d'aquestes circumstàncies ocuparà la darrera part del nostre treball.

2.2. Les estratègies de legitimitació emprades

Tot seguit farem un repàs als mecanismes de legitimitació emprats per diversos grups religiosos minoritaris. Abans de res, però, creiem que és important assenyalat dos aspectes. En primer lloc, cal remarcar la gran diversitat que existeix entre les estratègies de legitimitació; a les pàgines següents podrem comprovar que els mecanismes que utilitzen els grups per legitimar-se són de caire ben divers i varien tant pel que fa al mitjà a través del qual s'expressen com pel que fa al seu objectiu. Amb referència als mitjans d'expressió, podem diferenciar entre tres tipus d'estratègies:

1. En primer lloc, hi hauria les estratègies que podríem anomenar *discursives*, les quals consisteixen a presentar contraarguments a aquells tipus de plantejaments que els etiqueten com a sectaris i/o perillosos.

2. En segon lloc, podríem trobar les estratègies documentals o d'*aportació de proves*, que serveixen per revestir el grup d'estatus i legitimitat. Aquesta mena d'estratègia fa referència a tots els documents en què es presenten dades de l'obra social, als informes científics dels testimonis que tracten la qüestió de les transfusions sanguínies, etc.

3. Finalment, hi hauria una darrera estratègia que consistiria en l'ús de símbols de prestigi. Aquesta és una estratègia que veiem clarament exemplificada en la voluntat dels adventistes del Setè Dia i de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies de fer-nos saber que la reina Sofia ha tingut contactes amb el seu grup.

Les estratègies de legitimitació també es poden diferenciar en funció del seu contingut, és a dir, de l'objecte a què fan referència. En aquest cas, podem distingir dos grans grups d'estratègies:

1. En primer lloc, hi hauria les estratègies de legitimitació que podem anomenar *reactives*, que serien aquelles que neixen com a reacció a un determinat estigma. És a dir, són les estratègies que sorgei-

xen per fer front a aquells trets que socialment s'atribueixen a les sectes i als grups considerats perillosos. Així, per exemple, tal com dèiem abans, si tenim en compte que una de les *armes* més recurrents a l'hora d'acusar els grups religiosos de sectaris és aquella que fa referència a qüestions monetàries, no ens haurà d'estranyar que una de les estratègies de legitimitat que compartiran la majoria d'aquests grups serà la realització d'auditories de comptes.

2. En segon lloc, trobaríem les estratègies *publicitàries*, aquelles que consisteixen a destacar determinats aspectes del grup i treure'ls un rendiment en termes de legitimitat. És a dir, s'aprofitaran aquells elements del grup que coincideixin amb aspectes molt valorats socialment i se'ls atribuirà una gran transcendència. Així, per exemple, si tenim en compte que la solidaritat i la cooperació són aspectes prestigiosos i socialment molt valorats, aquests grups ho aprofitaran i donaran molta importància a aquest tipus de tasca a l'hora de projectar-se socialment. A les properes pàgines donarem abundants exemples dels diferents tipus d'estratègies explicades en aquestes línies.

2.3. El context de la recerca

Abans d'iniciar pròpiament la descripció dels discursos dels diferents grups, però, creiem que cal explicar d'on hem extret la informació que utilitzem en aquest treball. La manera especial en què hem entrat en contacte amb aquests grups explica que hàgim pogut conèixer de primera mà els discursos de legitimitat de molts d'ells.

En els darrers anys hem estat treballant com a investigadors a l'equip de recerca ISOR (Investigacions en Sociologia de la Religió) de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'estudi (en curs) en el qual estem implicats consisteix en l'elaboració del mapa religiós de Catalunya, dirigit per Joan Estruch i encarregat i finançat per la Secretaria de Relació amb les Confessions Religioses de la Generalitat de Catalunya. La nostra tasca ha consistit en l'estudi dels grups religiosos existents a Catalunya, excepte els catòlics.

En iniciar la tasca del treball de camp, des de l'equip de recerca es va prioritzar, conscientment, la via de la *desdemonització* de determinats grups generalment considerats *sectaris* i *perillosos*. És a dir, ja de bon començament es va informar la Generalitat que s'analitzarien grups que generalment es relacionaven més amb els Mossos d'Esquadra o amb l' AIS que amb les confessions religioses (objecte de la seva política). Al mateix temps, i tot i saber el risc que comportava, es va decidir seguir la via de consensuar mútuament amb els grups religiosos aquells informes que es farien arribar a la Secretaria

ria. És a dir, conscients que a Catalunya ja existeixen altres entitats que tenen per tasca *perseguir sectaris* i estigmatitzar qualsevol grup considerat *sospitós*, vam decidir córrer el risc de la ingenuïtat abans de caure en l'etiquetació gratuïta.

El procés que generalment es va seguir per analitzar els grups va consistir a efectuar una trobada inicial i presentar-los la proposta de fer un informe de la seva comunitat de manera consensuada. Seguidament, una vegada vam haver redactat una primera versió de l'informe de cada grup, se'ls hi va enviar perquè la poguessin revisar. Després del seu treball de lectura crítica, ens reunírem i discutírem els punts conflictius intentant *aprovar* un text per unanimitat. Quan vam tenir la nova versió, es va tornar a seguir el mateix procés, i així tantes vegades com fou necessari, a fi d'arribar a un document més o menys consensuat. Aquest procés es va seguir principalment amb els Testimonis de Jehovà, els adventistes del Setè Dia i, en menor mesura, també amb l'Església de Jesucrist dels Sants dels Últims Dies¹¹ (*mormons*). En el cas dels musulmans i els budistes, la seva estructura organitzativa va fer canviar la dinàmica de l'estudi i, per tant, no hi va haver la possibilitat de treballar aquest consens.

La imatge de la majoria d'aquests grups està enormement condicionada per la força dels prejudicis, i en molts casos l'estigma del sectari els cau com una llosa a sobre; són conscients de la fragilitat del seu estatus, i que qualsevol error pot fer tombar la balança en contra seva. Estan a la frontera entre el que és definit com a normal i el que ho és com a desviat dins la nostra societat. Per tant, la nostra proposta es va convertir per a ells en una font d'esperança.

A les entrevistes, els representants dels grups van dipositar sobre nosaltres les frustracions d'anys de menyspreu, d'indiferència i d'acusacions infundades. En certa manera, i segurament exagerant, els nostres interlocutors ens van percebre com una via vers l'adquisició de legitimitat. Saben que per competir en el *mercat religiós* la possessió de legitimitat social és un valor afegit i, per aquest motiu, aprofiten qualsevol oportunitat per aconseguir-la. La consciència de ser acusats de sectaris i perillosos els ha creat la necessitat d'inventar mecanismes i vies per assolir la tan preada legitimitat.

A més, és interessant analitzar les estratègies seguides, perquè aquestes delaten quins són els estereotips que volen vèncer i quins són els que pesen damunt seu. A l'igual que a partir d'una anàlisi de la premsa es pot extreure un retrat robot de la representació social

11. Amb els grups protestants el procés seguit ha estat redactar l'informe i enviar-los-el per correu electrònic. Alguns ens l'han retornat corregit, d'altres ens han dit que ja estava bé, i d'altres ens han ignorat.

de les sectes dins la nostra societat,¹² a partir de l'anàlisi del ventall d'estratègies de legitimitat que posen en joc aquests grups podem esbrinar quins són els elements que autoidentifiquen com a possibles detonants de l'estigmatització. La majoria de les vegades aquests elements coincidiran en ambdues anàlisis, és a dir, aquells trets que socialment s'atribuiran a les sectes seran aquells als quals el grup dirigirà les seves estratègies de legitimitat. És a dir, per exemple, si tenim en compte que una de les *armes* més recurrents a l'hora d'acusar els grups religiosos de sectaris és aquella que fa referència al *rentat de cervell* i a la manca de llibertat dels seus seguidors, posaran molt d'interès a crear mecanismes per demostrar que es pot entrar i sortir del grup lliurement, que els seus membres tenen esperit crític i altres arguments per l'estil.

Així, ens sembla interessant presentar a continuació quines van ser les estratègies que van posar en joc els nostres interlocutors al moment de defensar la seva legitimitat en tant que grups religiosos (ni *sectaris* ni *perillosos*) i quins elements van utilitzar per fer front als estigmes que socialment se'ls atribueixen. Per no caure en confusions ni en generalitzacions excessives, presentarem aquests aspectes de forma individual per a cada grup. Les comunitats escollides per efectuar aquesta anàlisi han estat els Testimonis de Jehovà, els adventistes del Setè Dia, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, els musulmans i els budistes. Cal dir, però, que hem decidit fer una presentació asimètrica dels diferents grups. Així, tal com es podrà veure, mentre que la part dedicada als Testimonis de Jehovà és força extensa, altres grups han estat descrits de manera molt més succinta. Hem decidit fer-ho així perquè creiem que una descripció acurada de com s'ha desenvolupat la nostra relació amb un d'aquests grups proporciona informació d'allò més valuosa a l'hora d'entendre com aquests col·lectius intenten desfer-se dels prejudicis. Fer la mateixa operació amb tots i cada un dels grups ens hauria semblat, en canvi, pesat i innecessari.

2.3.1. Els Testimonis de Jehovà

Bryan Wilson classifica els Testimonis de Jehovà dins les *sectes revolucionistes*, les quals, segons l'autor, «suelen tener una duración relativamente corta o, si se institucionalizan, sufren un cambio en cuanto a la respuesta que dan al mundo».¹³ Els Testimonis, efectivament, han experimentat aquesta evolució de la qual ens adverteix l'autor.

12. Com fa Joan Prat d'una forma excel·lent a *El estigma del extraño*.

13. Wilson, p. 94.

Als darrers temps, la institucionalització del grup i la voluntat de legitimar-se socialment els han obligat a canviar certs aspectes del seu discurs; així, per exemple, han suavitzat les seves tendències mil·lenaristes i la seva aversió respecte a la resta de confessions religioses. La majoria d'aquests canvis es van fer palesos i àdhuc es van exagerar a l'hora de presentar-nos la seva confessió. Al mateix temps, se'ns va fer evident la seva voluntat de *quedar bé* i seguir les regles d'allò que és considerat *políticament correcte* a l'hora de reunir-se amb nosaltres; només amb els elements que podem anomenar de *context* ja es va posar de manifest la importància que el grup atorgà a la nostra proposta. Així, a la primera reunió, feta a la Generalitat, els nostres interlocutors van ser un membre del Gabinet de Relacions Públiques,¹⁴ resident a Figueres, i el cap de relacions públiques dels Testimonis a l'Estat espanyol, resident a Madrid; aquest darrer no l'esperàvem. Nosaltres només havíem contactat amb el primer, però segurament a causa de la importància que van atribuir a la trobada, va desplaçar-se des de Madrid el cap de relacions públiques. El segon dia, també, va venir l'advocat dels Testimonis de l'Estat espanyol, que també va viatjar expressament des de Madrid. En certa manera, només el fet de tenir un grup de persones que professionalment es dediquen a vetllar per la projecció externa del grup ja és un indicador prou rellevant del grau d'institucionalització que ha sofert el grup i de la importància que atribueixen a la seva legitimació.¹⁵ Les trobades sempre van ser molt cordials i els informants van mostrar en tot moment moltes ganes de col·laborar. A més, s'ha de destacar que tot i que dos d'ells eren madrilenys, es van llegir l'informe en català sense fer cap comentari.¹⁶

Els Testimonis seran el grup que tindrà més cura a l'hora de *controlar* les variables del context de l'entrevista. És a dir, en comparació amb la resta de grups amb els quals vam seguir el mateix procés, els Testimonis foren, amb escreix, aquells que, en certa manera, van fer més *esforç* per causar-nos una bona impressió. Aquest fet, tant pot

14. Aquest constituïa el nostre contacte inicial.

15. Així, per exemple, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (*mormons*) també tindrà la figura del cap de relacions públiques a l'Estat espanyol, però aquest no serà un càrrec professionalitzat. En el cas dels adventistes del Setè Dia no existeix aquest càrrec, o almenys nosaltres no en vam tenir constància.

16. En haver contactat primer amb el membre de Figueres, vam creure que no hi hauria cap problema per redactar-lo en català, i posteriorment, quan vam saber que l'informe també se'l llegirien persones de Madrid, vam preguntar si hi hauria algun problema amb la llengua i ens van indicar que ja «farien un esforç per entendre-ho correctament».

venir donat perquè un contacte previ¹⁷ amb el grup havia estat molt positiu com perquè la voluntat de legitimar-se sigui més forta o, com a mínim, la perceben com a més necessària.

Després d'exposar les variables de context ens centrarem a relatar quins van ser els aspectes en què els nostres interlocutors van posar més èmfasi, tant per vèncer determinats estereotips com per justificar els elements que continuen essent controvertits.

En primer lloc, i tal com indicàvem més amunt, un dels àmbits als quals popularment s'acostuma a fer referència per *demonstrar* que un grup és una secta és el de la qüestió econòmica; és per això que els Testimonis van tenir molt interès a remarcar i clarificar aquest ítem. A més, a causa d'un error nostre, la discussió sobre aquest punt es va accentuar. Nosaltres, en el primer informe, vam afirmar diverses vegades que els Testimonis venien les revistes quan anaven a fer apostolat, i en una segona reunió ens van insistir molt en el fet que no les venien, sinó que les distribuïen gratuïtament i que només les compraven els fidels, perquè, si no, «com volem que mantinguem les impremtes?». A més, també a la segona reunió, ens van mostrar una auditoria sobre els seus comptes feta per una consultora externa. Al mateix temps, per demostrar-nos que les acusacions que pesaven damunt seu eren falses, van posar en relleu que als Testimonis mai se'ls ha interposat cap querrela per malversació de fons ni per qüestions semblants.

En segon lloc, un altre bloc d'elements que serveix per estigmatitzar el grup com a secta és tot allò relacionat amb el *rentat de cervell*, la captació d'adeptes indefensos i de *joves sense rumb*, etc. En relació amb aquesta acusació, els Testimonis van destacar sobretot dos elements: en primer lloc, el fet que tot procés de conversió dura aproximadament entre tres i cinc anys i que, per tant, «la persona té prou temps per rumiar-se si vol o no vol accedir al grup». Van dir, a més, que ells moltes vegades rebutgen peticions d'accés de determinats individus. Segons ells, «només acceptem persones que hagin fet un procés de maduració espiritual i que passin a ser Testimonis conscients del que significa formar part de la nostra confessió». En segon lloc, van recalcar molt que no es bateja els infants (marcant la diferència amb l'Església catòlica) i que demanen als pares que «no vulguin córrer a batejar els seus fills».

En tercer lloc, una acusació de què sovint són víctimes els Testimonis de Jehovà és que busquen adeptes analfabets que no posin en

17. En el sentit que ja havíem contactat prèviament amb ells en la realització d'un estudi per a l'Ajuntament de Barcelona, al mateix temps que van atribuir a l'esdeveniment una major importància que la resta dels grups.

qüestió la doctrina del grup. Els nostres interlocutors es van allargar molt per desqualificar aquesta acusació, cosa que ens fa pensar que deu ser més reiterada del que nosaltres creiem. Van acceptar que, certament, el nivell d'estudis dels testimonis era baix en comparació amb la resta de la població, però van al·legar que part de la culpa d'aquesta situació la tenia el fet que durant molts anys, quan als joves els arribava el moment d'anar a la universitat o de cursar altres estudis superiors, molts havien d'anar a la presó per culpa de la seva negativa a fer el servei militar. En canvi, des que s'havia abolit el servei militar i havien acceptat la prestació social, aquesta situació havia començat a canviar.

Pel que fa a la situació de les dones, ens diuen que, paral·lelament al canvi que hi ha hagut respecte a aquesta qüestió a la resta de la societat, les dones testimonis també s'han anat incorporant als estudis secundaris i superiors.¹⁸ Més encara: segons els testimonis, en algunes zones de l'Estat ells han contribuït a l'alfabetització, ja que durant molt de temps van impartir cursos a persones analfabetes a fi que poguessin llegir la Bíblia per elles mateixes.

Un altre tema clau pel que fa a l'estigmatització dels Testimonis és el de les transfusions de sang. Per tractar aquesta temàtica, iniciem el seu discurs acceptant que rebutgen les transfusions de sang per qüestions doctrinals («és el que diu la Bíblia»), i davant la nostra pregunta sobre si hi ha hagut algun canvi respecte a aquesta qüestió¹⁹ ens responen que no, que continuen defensant la mateixa postura. Ens diuen que és una creença seva i, atenint-se a la llibertat religiosa que promulga la Constitució, s'ha de respectar. De seguida, però, ens avisen que mèdicament aquesta negativa seva no comportaria tants problemes si les institucions sanitàries «es posessin al dia» i utilitzessin les noves tecnologies de la cirurgia sense transfusions. Per una banda, al·leguen que als EUA, al John Hopkin's Hospital, fa molt de temps que la cirurgia sense transfusions s'utilitza, fins i tot en pacients que no són testimonis. Ens proporcionen dos estudis sobre aquest tema: un de la Universitat de Xile i un altre d'un congrés celebrat a Portugal. Segons ens expliquen, la cirurgia sense transfusions resol molts dels problemes derivats de les transfusions i, actualment, atesos els avenços de la ciència, gairebé no

18. S'ha de destacar que en els serveis religiosos dels Testimonis en els quals van participar els nostres informadors van tenir molta cura a presentar-nos joves universitaris i universitàries.

19. En algunes pàgines web ens havia semblat entreveure que començaven a haver-hi canvis respecte a aquesta qüestió i que determinats sectors dels Testimonis s'estaven plantejant deixar de banda la prohibició.

comporta riscos. D'altra banda, i pel que fa al cas de Catalunya, exposen que el codi deontològic del Col·legi de Metges accepta que s'ha de respectar la negativa dels testimonis a no acceptar transfusions. A més, segons ens expliquen, el problema a Catalunya es deu al fet que les institucions sanitàries públiques obliguen el pacient, a l'hora de sotmetre's a qualsevol intervenció, a firmar un document on accepta tots aquells procediments mèdics que el personal sanitari consideri adients. I, per tant, els testimonis sempre han d'acabar desplaçant-se a les clíniques privades en les quals no és necessari aquest requisit i on, a més, en algunes d'elles, es practica la cirurgia sense transfusions. Així, en certa manera, per legitimar la seva posició s'escuden sota tres ítems diferents: la llibertat religiosa, la ciència i la discriminació de les institucions públiques.²⁰

En aquest tema de la sang, hi ha dos punts especialment controvertits. En primer lloc, i com a objecte de nombroses publicacions periodístiques, els casos dels infants als quals els pares neguen les transfusions de sang. I en segon lloc, recollides per publicacions més especialitzades però igualment crítiques, les acusacions a Rutherford (el segon president dels Testimonis) d'*inventar-se* aquesta doctrina. Pel que fa al primer tema, accepten que hi ha hagut diversos problemes derivats d'aquesta qüestió, però al·leguen que la confessió no obliga els pares a prohibir les transfusions als seus fills i que, a més, si la persona es mostra penedida, no l'expulsaran perquè hagi acceptat una transfusió. Els Testimonis es queixen del tractament mediàtic que se'ls dona en aquests casos. Afirmen que mai no se'ls presta la més mínima atenció i que, en canvi, quan hi ha un cas d'aquests (que, segons ells, són minoritaris), tots els mitjans de comunicació els estigmatitzen. En segon lloc, pel que fa a la crítica de la *invenció* de Rutherford, al·leguen que no es van prohibir les transfusions fins que aquestes no van passar a ser habituals. Expliquen que no va ser fins a la Segona Guerra Mundial que les transfusions es van generalitzar, al mateix temps que la sang es va convertir en un negoci. Per tant, els Testimonis no podien prohibir abans les transfusions si aquestes gairebé no existien. Ens diuen que «la doctrina s'ha d'adaptar als nous temps»...

Un cinquè ítem que els Testimonis van tenir molta cura d'exposar i aclarir va ser el relacionat amb el proselitisme, tant pel que fa a l'a-

20. Segons ells, el fet que les institucions sanitàries públiques es neguin a acceptar pacients que no vulguin firmar el document denota una clara discriminació del seu grup. Seria molt senzill, per exemple, segons diuen, introduir als formularis una opció que permetés als testimonis negar-se a acceptar les transfusions, i així mateix preconitzen que aquells metges que no volguessin realitzar-la poguessin fer objecció de consciència tal com es fa amb l'avortament.

postolat *porta a porta* com el relatiu a les missions. Des del primer moment, ens van advertir que la paraula proselitisme els semblava que estava massa connotada negativament per utilitzar-la,²¹ i en segon lloc van al·legar que el motiu pel qual prediquen no és per «tenir un grup més nombrós de fidels», sinó perquè volen donar la possibilitat de conèixer la *bona nova* i d'accedir a la salvació al major nombre de gent possible. Al mateix temps van posar molt d'èmfasi en el fet que les tasques d'apostolat són voluntàries. I quant a les tasques missionals a l'estranger, el discurs dels nostres interlocutors es desmarca explícitament del dels *mormons* i ens exposen que quan un testimoni va a predicar no és per «estar-hi quatre dies i marxar»: abans d'anar a un altre país ha de seguir cursos per aprendre'n la llengua i la cultura, a fi que als pobles d'acollida no es provoqui l'*aculturació dels conversos*. El discurs és paral·lel al de moltes ONG i la crítica a d'altres missions religioses és constant.

També s'ha de destacar que, tot i les acusacions de poca transparència i de secretisme, els Testimonis, des del primer moment, van mostrar una actitud contrària a l'estereotip i totes les dades que els vam demanar ens les van facilitar ràpidament (nombre de publicants²² a Catalunya, adreces dels salons a Catalunya, etc.) i fins i tot ens en van proporcionar moltes que no havíem demanat.²³

Un altre element que van destacar els Testimonis per demostrar-nos que no eren una secta és el fet que ells mai no han volgut construir escoles per als seus fills, cosa que, segons ells, demostra que no volen recloure els membres del seu grup en un ambient tancat en el qual tot siguin testimonis. Això, a parer seu, seria propi d'un grup sectari.

Fins aquí hem exposat totes aquelles qüestions més paradigmàtiques de l'estratègia dels Testimonis per *demonstrar-nos* que poden ser considerats una religió i no una secta. Tanmateix, no ens agradaria acabar aquest relat sense donar quatre pinzellades sobre aquelles estratègies que els Testimonis segueixen avui dia dins la nostra societat per desfer-se de l'estigmatització que pateix el grup; és a dir, tot aquell ventall d'elements simbòlics que els atribueixen *credibilitat* en tant que religió o que ens mostren la seva voluntat d'assolir aquesta tan preada legitimitat. Una d'aquestes estratègies, per exemple, ha consistit en l'elaboració d'un dossier de premsa sobre els Testimonis

21. Justament a *La Atalaya* de l'1 de gener de 2002, a l'article titulat «Todos los cristianos verdaderos son evangelizadores», s'exposen aquestes qüestions.

22. *Publicants* és el nom que els testimonis donen a aquells que van porta a porta a publicar o propagar la *bona nova*.

23. Unes dades que ens va costar molt més aconseguir d'altres comunitats religioses molt més consolidades i legitimades.

de Jehovà que s'ha enviat a totes les redaccions periodístiques de l'Estat a fi que «els periodistes tinguin informació de primera mà i no hagin d'abusar dels prejudicis i els estereotips». És a dir, els Testimonis són conscients que una gran part de la culpa de l'estigmatització que pateixen recau en l'actuació d'aquest col·lectiu, al mateix temps que tenen clar que el millor mecanisme per desfer-se de l'etiqueta de sectaris dependrà també d'aquests. Una altra iniciativa que va en aquesta direcció és la posada en marxa d'una exposició dedicada al sofriment dels testimonis en els camps de concentració nazis, que ha recorregut tot Catalunya. Finalment, també cal destacar la seva participació en algunes trobades interreligioses, cosa que denota fins a quin punt el seu discurs sobre la resta de confessions s'ha suavitzat.²⁴

2.3.2. L'Església adventista del Setè Dia

Aquest apartat i els següents seran més breus que l'anterior, per tal de no allargar-nos excessivament. Presentarem, de la manera més sintètica possible, aquelles estratègies de legitimitat més característiques i originals que van seguir els interlocutors d'aquest grup.

El context en què es va desenvolupar la relació amb els adventistes va ser molt diferent del cas dels Testimonis. No obstant això, aquestes diferències segurament les hem d'atribuir més a la forma que va prendre la *negociació* de l'entrevista en ambdós casos que no pas als interessos o maneres d'actuar dels interlocutors. Així, en el cas dels adventistes del Setè Dia, el contacte previ que teníem va resultar infructuós i, a més, la primera trobada no la vam fer a la Universitat, sinó a la mateixa església i només hi va acudir un membre de l'equip.²⁵ Per tant, el formalisme i la magnificència que havia embolcallat les nostres relacions amb els Testimonis no van ser presents en el cas dels adventistes. Ens van rebre molt cordialment i van mostrar molt bona disposició a col·laborar a l'informe, però no es van prendre la proposta tan *seriosament* com els Testimonis. Malgrat tot, la seva voluntat de legitimar-se i les estratègies seguides no es distancien gaire de les d'aquells.

Un cop explicitades les condicions del context de l'entrevista, passem a analitzar quines van ser les estratègies que el nostre informant va utilitzar com a mecanismes de legitimitat del seu grup religiós.

24. Malgrat tot, els testimonis sempre destaquen que no tenen problemes per anar a exposar les seves creences i que el que no volen és discutir-les.

25. Finalment, el nostre interlocutor va ser un pastor de l'Església adventista del Setè Dia de Barcelona que també pertany al comitè del Col·legi Urgell i a d'altres instàncies de poder adventistes.

En primer lloc, des de la nostra primera trobada el pastor va posar un èmfasi especial en la seva formació personal, com també en la dels altres membres de l'Església. Se'ns va voler posar de manifest que el nivell cultural i social de l'església era elevat i que no es podia comparar amb esglésies com la dels Testimonis.²⁶ Al llarg de les nostres trobades es va fer referència constant a aquesta qüestió.

En segon lloc, una altra estratègia seguida pel pastor de l'Església adventista va ser la utilització de símbols de prestigi a fi de revestir el grup d'una major legitimitat. Així, per exemple, tant Felipe González com la reina Sofia van ser referències habituals en les nostres converses. Pel què fa al primer, el pastor ens va mostrar fotos de González amb el president de l'Església adventista a l'Estat espanyol en el moment de firmar els acords de col·laboració el 1992.²⁷ Més endavant ens va explicar que González els havia comentat que per a ell l'Església adventista exemplificava una de les formes de democràcia més perfectes que havia conegut. I pel que fa a la reina Sofia, el pastor també ens va mostrar unes fotos de la reina en un acte dels adventistes²⁸ i posteriorment ens va explicar que aquella s'havia interessat per la seva confessió i que havia seguit a casa seva un curs bíblic amb dos pastors de l'Església.

En tercer lloc, una altra estratègia que va seguir el pastor per mostrar-nos la importància de la seva confessió va ser parlar-nos de la tasca social que porten a terme. A aquesta qüestió hi vam dedicar gairebé una entrevista sencera i, a més, ens va mostrar els locals d'ADRA (Agència adventista per al Desenvolupament) a través de la qual l'Església Adventista desenvolupa la seva obra social. El pastor ens va ensenyar documents que acreditaven que ADRA forma part de les Nacions Unides (World Food Programme), de la UNCHR i de la USAID (United States Agency for International Development). També ens va explicar que a l'Estat espanyol tenien molt contacte amb la Creu Roja i que es recolzaven mútuament en la realització de molts programes d'ajuda. Així mateix, ens va donar molta informació sobre els àmbits d'actuació d'ADRA i va insistir en el fet que aquesta agència pel desenvolupament té presència a més de cent vint països.

En quart lloc, el pastor va posar molt d'interès a mostrar-nos la importància de l'Església en tant que promotora de la salut i d'un es-

26. El pastor no tenia un discurs gaire favorable vers els Testimonis, però més endavant, quan vam conèixer un ancià de l'església, ens va fer un discurs completament en la direcció contrària.

27. Els acords firmats entre l'Estat i la FERED (en la qual els adventistes tenen vot, però no veu), recollits a la Llei 26/92.

28. Diríem que inauguraven una església, però no n'estem del tot segurs.

til de vida saludable. Així, ens mostrà fotografies i documents que acreditaven la gran quantitat de centres de salut que els adventistes tenen repartits arreu del món. També va destacar el fet que els adventistes, segons ell, van ser els primers a alertar la població que el tabac és perjudicial per a la salut i que han desenvolupat un mètode per deixar de fumar que ha tingut molt d'èxit; tal com ho demostra el fet que diverses esglésies de Catalunya n'han fet cursets. Molt vinculat a aquestes qüestions, el pastor ens va mostrar unes estadístiques en què es reflecteix que la mitjana de vida dels adventistes del Setè Dia és superior a la de la resta de la població.²⁹ Segons el pastor, aquest fet és conseqüència de la dieta equilibrada que segueixen i de la cura que tenen del seu cos.³⁰ La salut ha estat un dels aspectes que ha ajudat els adventistes a assolir més prestigi i a ser més coneguts.³¹

Finalment, el nostre interlocutor va destacar el fet que no podia entendre per què encara avui des de determinades institucions se'ls classifica com a secta quan, precisament a Catalunya, ells hi tenen una llarga tradició i hisón molt coneguts.³²

2.3.3. L'Església de Jesucrist dels Sants dels Últims Dies («mormons»)

En el cas dels *mormons*, la negociació de l'entrevista, tal com en el cas dels adventistes, va ser de caire més informal. A més, el procés de revisió de l'informe es va portar a terme amb membres de dues esglésies diferents.³³ Així, per una banda, ens vam reunir amb la responsable de les relacions públiques d'una església (barri) de Barcelona. Un càrrec, però, que, a diferència dels Testimonis, no està professionalitzat, sinó que l'ostenten diferents membres de l'Església en les seves estones lliures. I, d'altra banda, vam tenir una trobada amb el bisbe del barri de Sabadell. Per no embolicar-nos excessivament, no diferenciarem entre la informació que ens van aportar l'una i l'altre.

Abans de procedir, ens agradaria recalcar que, tant en una església com a l'altra, abans d'iniciar l'entrevista se'ns van voler mostrar les dependències del temple, perquè, segons un dels informants, «vosaltres mateixos vegeu que no hi ha res estrany». A més, s'ha de des-

29. Malgrat tot, no vam poder saber si aquesta mitjana es referia únicament als adventistes americans, als de l'Estat espanyol, als europeus...

30. Els adventistes del Setè Dia són vegetarians i tenen una dieta basada especialment en els cereals. A l'Estat espanyol tenen una fàbrica (Granovita) de producció d'aliments.

31. No aquí, però sí als Estats Units.

32. El pastor va destacar molt el fet que l'escola del carrer Urgell, propietat dels adventistes, demostrava aquesta llarga trajectòria sòlida i legitimada.

33. Pertanyents un a cada una de les dues *estades* (forma d'organització del territori) en què està dividida Catalunya.

tacar que a l'església de Sabadell ens van convidar el dia 14 de febrer, en el moment que feien una festa per celebrar el Dia dels enamorats. Ens van explicar que els agradava que hi fóssim, perquè així «podeu veure que fem festes com tothom, que escoltem la mateixa música i que no som tan avorrits com semblen». Al mateix temps, creiem que és interessant destacar que ens van presentar tots els membres més *formats* de l'església: una professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, un noi que estava acabant la carrera d'història, una noia que feia el doctorat de biologia, etc., i cada vegada que ens presentaven algú ens explicaven el seu historial educatiu.³⁴

En el cas de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Últims Dies, l'estratègia de legitimació va estar molt mediatitzada pels documents que ens van facilitar. Així, ja el primer dia, ens van donar un bloc de documents entre els quals, per exemple, n'hi havia un de titulat *Algunos literatos e intelectuales sobre los «mormones» y su iglesia*, en el qual hi ha citacions de setze personatges diferents on s'expressen les bones qualitats de l'església *mormona*; hi trobem frases de Borges, Unamuno, Dickens, Tolstoi i d'altres. Així mateix, també ens van facilitar documents acreditatius de les *bones relacions* de l'Església amb la cúpula del catolicisme, com també documents amb fotos de l'estat d'Utah (EUA), dades sobre obres benèfiques, etc.

En segon lloc, i tal i com havien fet els Testimonis, ens van oferir diversos números de la revista *Liahona* en els quals es publicaven auditories de l'Església fetes per consultores externes. Novament, el tema econòmic tornava a ser prioritari en la voluntat de desestigmatització de la seva església.

En tercer lloc, com havien fet els adventistes, els *mormons* també van insistir molt a explicar-nos la seva relació amb personatges famosos. Així, ens van fer saber que quan van acabar de construir el temple a Madrid (novembre de 1998) van obrir quinze dies l'edifici a la visita pública i, segons ens van dir, molts personatges coneguts van visitar-lo, com, entre d'altres Xavier Trias i la reina Sofia.

També com els adventistes, els nostres interlocutors *mormons* van posar èmfasi en l'obra social de l'Església. Així, ens van explicar molts projectes de cooperació en curs que corresponen a diferents iniciatives que porten a terme des de Catalunya.³⁵ Al mateix temps,

34. El fet que un de nosaltres fes el doctorat i que treballés a la Universitat va provocar tant aquí com entre els adventistes una reacció semblant.

35. Ens oferiren molts documents en què es relata la rellevància de l'obra social dels *mormons* durant la postguerra espanyola. Segons els informants, no van establir cap església a l'Estat espanyol perquè l'organització té per norma no obrir cap església en països on no hi hagi garantida la llibertat religiosa, però aquest fet no els va privar de fer-hi obra social.

van recalcar la importància de l'obra social que es fa des dels EUA. Els informants deien que l'Església és «una de les ONG més grans del món» i, a més, destacaven molt el fet que l'obra social de l'Església la dirigissin les dones des de la Societat de Socors. És en aquest moment que van facilitar-nos documents en què es parlava de la importància més gran que als darrers temps l'Església confereix a les dones.

Ja per acabar, ens agradaria destacar que en el cas dels *mormons* se'ns va fer explícita la «persecució» que han patit per part d'algunes entitats catalanes. Així, des del primer dia, ens van fer saber que estaven molt contents que per fer l'informe haguéssim decidit parlar directament amb ells i no buscar únicament fonts documentals secundàries. Segons els nostres informants, fins ara a Catalunya, i tot i que ells han fet molts esforços perquè no fos així, només s'han interessat per ells per criticar-los. Ara, ens van explicar, han proposat un projecte al Fòrum 2004 per començar a lluitar contra aquests «estereotips injustos», però no creuen que els l'aprovin.

2.3.4. Els grups budistes

L'elaboració del treball de camp tant amb els budistes com, tal com veurem posteriorment, amb els musulmans va haver d'enfrontar-se amb un important inconvenient amb el qual no ens havíem trobat amb els grups cristians. A diferència d'aquests, ni budistes ni musulmans estan regits per una única autoritat religiosa, o, dit amb d'altres paraules, no existeix una institució que agrupi i guiï tots els seus seguidors. D'entrada, doncs, cal advertir que és equívoc parlar d'un discurs religiós dels budistes o dels musulmans, ja que, malgrat que s'hagin creat federacions que els agrupen, en darrer terme hi ha tants discursos com grups budistes o musulmans. En aquests casos, per tant, no va ser possible establir un procés de *negociació* amb *representants* globals d'aquestes tradicions, sinó que la negociació va tenir lloc amb els responsables dels diferents centres de pràctica. Malgrat tot, vam poder trobar prou semblances entre ells per poder identificar un *discurs característic* dels budistes i dels musulmans, respectivament.

El cas dels budistes, a més, és peculiar per una altra raó: no és gaire habitual la seva estigmatització com a sectaris. Aquest *tracte de favor* respecte a d'altres grups religiosos es deu, entre d'altres, a tres factors:

a) La discreció extrema amb què duen a terme les seves pràctiques. És estrany que els grups budistes facin cap mena de publicitat de les seves activitats més enllà dels propis àmbits budistes, i això fa que difícilment siguin percebuts com una amenaça.

b) El reconeixement social de què gaudeixen alguns dels seus seguidors. El prestigi atribuït a personatges com el dalai-lama o alguns actors de Hollywood practicants del budisme fa que difícilment aquest sigui tractat com una secta.

c) La fascinació generada per la «nebulosa místico-esotèrica» (Mardones, 1996). Existeix una atracció força estesa vers tot allò que suggereix màgia i misteri, i sovint el budisme es posa dins aquest mateix sac.

Malgrat tot, recentment ha saltat a la premsa la polèmica entorn d'una comunitat budista del Garraf acusada d'utilitzar mitjans seculars. En aquest cas, les estratègies utilitzades per fer front a aquestes acusacions han estat semblants a les emprades per d'altres comunitats religioses. En primer lloc, han optat per difondre múltiples proves documentals que certifiquen tant la seva legalitat a nivell administratiu com el reconeixement per part de les més altes autoritats budistes. En segon lloc, han posat molt d'èmfasi en la participació en múltiples iniciatives d'ajuda social: activitats de defensa del medi ambient, ajuda als necessitats... Una altra de les estratègies emprades ha estat l'exhibició de diverses proves que demostren la seva vinculació (o, a vegades, el simple contacte) amb diversos líders polítics i religiosos catalans. I, finalment, han intentat aconseguir una certa legitimació social mitjançant la caracterització que han fet dels seus membres. Així, sempre que hom fa referència als membres de la comunitat, hom els descriu com a persones amb un alt nivell de formació, cultes, en moltes ocasions professionals liberals...

Malgrat que, tal com hem dit, els budistes no són generalment titllats de secta i que, per tant, no es veuen en la necessitat de generar estratègies de defensa, el fet és que quan els preguntàvem per la possibilitat que fossin estigmatitzats com a secta, en molts casos sorgia un mateix argument: els budistes no són una religió. D'aquesta manera, situant-se fora de la categoria *religió* eviten també ser considerats una secta. Cal dir que aquesta és, en bona part, una estratègia pròpia dels grups orientals.

És també una estratègia innovadora. Habitualment, quan un grup és estigmatitzat, intenta defensar-se o bé posant de manifest els seus punts en comú amb altres organitzacions religioses més legítimes, o bé afirmant la seva estricta ortodòxia. En canvi, bona part d'aquests grups orientals remarquen els trets que els fan radicalment diferents de la majoria dels grups religiosos del nostre entorn. És a dir, el que fan és afirmar que les seves característiques són tan estranyes a les nostres categories de pensament, que no poden ser jutjats en funció dels paràmetres habituals. D'aquesta manera, rebutgen, encara que sigui *oficialment*, competir en el mateix *mercat*

que la resta de confessions religioses, cosa que els pot facilitar una certa tolerància per part de la resta de grups religiosos.

2.3.5. Els grups musulmans

Si hi ha un grup religiós que ha estat profundament estigmatitzat en el nostre entorn, aquest ha estat sense cap mena de dubte el dels musulmans. La forma en què es fa visible aquest estigma difereix, però, en gran mesura, de la resta dels grups religiosos minoritaris amb presència a Catalunya.

Habitualment, aquestes institucions religioses minoritàries són considerades un perill per als seus propis membres. És habitual sentir exclamacions de preocupació pel *rentat de cervell* al qual presumiblement pot ser sotmès, per exemple, un testimoni de Jehovà, o pels efectes econòmics personals que pot comportar la pertinença a un d'aquests grups. En canvi, aquesta preocupació no s'expressa en el cas dels musulmans.

L'*amenança* dels musulmans se situa a un altre nivell. Les institucions musulmanes són vistes com un perill real per a la societat. Podríem dir que, tot i que els musulmans no siguin considerats una secta, són percebuts com un grup revolucionista al qual s'atribueixen possibilitats d'èxit en la seva voluntat de transformar la societat. Algunes de les principals acusacions que s'addueixen en contra dels musulmans són les següents:

- a) Voluntat d'imposar la seva concepció religiosa en el nostre entorn.
- b) Utilització o suport a la utilització de mitjans coercitius per imposar la seva visió religiosa.
- c) Manca de valors democràtics en el si de les seves institucions.
- d) Manca de respecte als drets humans.
- e) Utilització de les institucions religioses musulmanes com a mitjà per imposar les formes culturals pròpies dels països del Magrib, d'on provenen molts dels practicants de l'islam.

La recent implantació de l'islam a Catalunya i la poca unitat entre les seves comunitats ha fet que el discurs per fer front a aquestes acusacions hagi estat, si no inexistent, sí molt feble. Aquesta circumstància, la vam poder comprovar durant el període en què va durar el treball de camp amb els musulmans, que es va desenvolupar al llarg dels mesos posteriors als atemptats de l'onze de setembre. Malgrat que en aquest període la virulència contra els musulmans arribà a cotes molt altes, la comunitat musulmana no va ser capaç de generar un únic discurs de legitimitat.

La creació i l'impuls donat pel Govern de la Generalitat al Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, entitat que pretén agrupar les comunitats musulmanes de Catalunya, sembla que pot fer que la situació variï substancialment. De fet, als darrers temps, ja ha començat a produir-se una certa homogeneïtzació pel que fa a les estratègies de legitimitació utilitzades per part dels musulmans. Alguns dels mecanismes de legitimitació emprats són:

- a) Implicació en iniciatives d'ajuda social organitzades per institucions reconegudes socialment com a *catalanes*.
- b) Participació en iniciatives que demostrin la voluntat dels musulmans de conèixer la cultura catalana: cursos de català, festes típiques del folklore català...
- c) Explicitació dels vincles històrics existents entre l'islam i Catalunya.
- d) Difusió de la diversitat religiosa i cultural existent als països d'origen, posant així de manifest que en aquests països conviuen diverses religions amb respecte i sense conflictes.
- e) Adhesió a qualsevol mena d'iniciativa interreligiosa.
- f) Condemna de qualsevol acte de violència amb rerefons religiós.
- g) Condemna de qualsevol mena de discriminació de la dona.
- h) Posada en relleu dels avenços científics i culturals a què ha donat lloc al llarg de la història la cultura islàmica.

Cal dir, a més, que la generació d'aquestes estratègies de legitimitació entre els musulmans ha anat acompanyada d'altres elements de tipus formal. Així, darrerament s'ha fet habitual que aquells que s'identifiquen com a *representants dels musulmans catalans* apareguin vestits amb indumentàries occidentals i, en moltes ocasions, parlant en català. A més, tenen molta cura de fer notar el seu nivell cultural, bo i citant el seu grau d'estudis o els idiomes que dominen.

Tal com hem assenyalat, però, la realitat dels musulmans ha variat molt a casa nostra durant els darrers mesos, i és probable que continuï variant en un futur immediat. És per això que les observacions que fem en aquest apartat tenen un caire provisional i segurament haurien de ser revisades en un temps proper.

3. Apunts per a l'anàlisi de les estratègies de legitimitació

Al llarg d'aquestes pàgines hem exposat les principals estratègies que els grups religiosos minoritaris posen en joc amb l'objectiu d'assolir dosis més elevades de legitimitació —les quals, al seu torn, els

proporcionaran un valor afegit a l'hora de competir en el *mercat* de les creences religioses.

A continuació ens centrarem a analitzar més detingudament aitals estratègies a fi de poder-ne comprendre la idiosincràsia i la singularitat. En primer lloc, procedirem a distingir quins són els elements que ens donen compte de les diferències existents entre els continguts de les estratègies utilitzades pels grups. En segon lloc, destacarem quins són els factors externs i interns que faciliten o dificulten la construcció d'estratègies de legitimitat eficaces. I, finalment, en tercer lloc, exposarem quins són els elements que *obliguen* el grup a modificar les estratègies de legitimitat.

3.1. La diversitat dels discursos

En la presentació de les estratègies utilitzades pels diversos grups, se'ns fa palès que, tot i les semblances de contingut que mostren entre elles,³⁶ cada grup manté trets específics distintius. Hi ha determinats factors que condicionen aquesta singularitat; en destacarem dos entre els que considerem més rellevants:

1. La idiosincràsia del grup. El tarannà de cada comunitat religiosa és marcat per una multiplicitat d'elements que són fonamentals per entendre en quina direcció construeix les seves estratègies de legitimitat. Certament, no és possible explicar per què una comunitat opta per unes determinades estratègies sense tenir en compte qüestions com la tradició religiosa a què pertany, les seves formes d'organització o la tradició cultural dins la qual s'ha creat. Tots aquests elements donen lloc a grups amb unes característiques, necessitats i aspiracions diferents en cada cas, de manera que sembla clar que no tots podran utilitzar les mateixes estratègies de legitimitat.

2. Tanmateix a l'hora d'explicar aquesta singularitat també hem de tenir en compte un altre factor tant o més rellevant que l'anterior: el grau de l'estigma que pateix el grup i la percepció que en té. La voluntat o la necessitat de crear discursos de legitimitat, i el contingut d'aquests, dependrà en gran mesura de la força de l'estigma que pateix el grup, com també de la manera com el grup visqui aquest estigma. És a dir, no tots els grups religiosos de la nostra societat pateixen el mateix grau d'estigmatització ni tots el perceben de la mateixa manera. Aquest fet tindrà dues conseqüències que no hem de

36. Les quals hem anat posant de manifest al llarg de la descripció.

perdre de vista a l'hora de distingir els factors que condicionen la singularitat de les estratègies de cada grup. Per una banda, el fet que a la nostra societat hi hagi determinats grups religiosos minoritaris que pateixen l'estigma d'una manera molt més exagerada que d'altres —per exemple, els Testimonis de Jehovà *versus* els budistes— farà que aquells primers es vegin obligats a construir discursos de legitimació més elaborats que els segons si volen competir en el *mercat* de les creences religioses d'una societat pluralista.³⁷ D'altra banda, la direcció que prengui l'estigmatització també influirà en les característiques de les estratègies. D'aquesta manera, aquells trets que s'utilitzen per etiquetar el grup de sectari seran els que el grup intentarà contrarestar amb més força. Per exemple, si s'acusa l'Església de Jesucrist dels Sants dels Últims Dies (*mormons*) de ser proselitistes, aquests tindran molta cura a elaborar un discurs que pugui *demonstrar* que aquesta és una acusació infundada. Al mateix temps, ens trobarem amb el cas contrari: si hi ha determinats aspectes del grup que coincideixin amb elements molt valorats socialment, el grup els emfatitzarà enormement.

3.2. La desigualtat en la construcció d'estratègies: factors rellevants

En el decurs de la nostra recerca hem pogut comprovar que no totes les comunitats religioses es troben en igualtat d'oportunitats a l'hora de generar les seves estratègies de legitimació. En efecte, existeixen múltiples factors que condicionen aquesta capacitat i que, per tant, influeixen directament en la percepció social del grup.

En aquest apartat ens dedicarem a examinar alguns d'aquests factors. Ara bé, per tal que la nostra exposició sigui més entenedora, els hem classificat en dos grups: interns i externs. Els factors interns són aquells que incumbeixen el grup d'una manera més directa. Fan referència a aquells aspectes que d'una manera més clara condicionen la capacitat d'un grup religiós per generar estratègies de legitimació eficaces. Entre aquests factors podem esmentar:

a) *Infraestructura i recursos*. Les diferències materials condicionen la forma en què cada grup pot elaborar i difondre el seu discurs. El fet de tenir més recursos permet disposar de personal dedicat a

37. Hem de tenir en compte, però, tal com ja hem advertit anteriorment, que hi ha grups religiosos que directament s'autoexclouen del *mercat* religiós d'una societat pluralista; és a dir, reneguen de les regles del joc i es mantenen en una posició distant i tancada. Aquests grups no se sentiran obligats a elaborar estratègies de legitimació.

les relacions públiques (com s'esdevé amb els Testimonis de Jehovà), imprimir pamflets, enviar informes a la premsa, etc., o fins i tot, com en el cas d'algunes esglésies protestants, disposar dels seus propis canals de televisió. L'accés a aquests instruments, generalment, contribueix positivament en l'acció propagandística de cadascun d'aquests grups, malgrat que a vegades l'excés de recursos destinats a aquests objectius pot actuar en la direcció contrària.³⁸

b) *Grau d'especialització de les tasques a l'interior del grup.* Al llarg del nostre treball de camp hem pogut veure com alguns grups disposaven de persones de la seva organització dedicades gairebé en exclusiva a tenir cura de les relacions públiques de la seva comunitat. En general, creiem que aquesta especialització contribueix a fer que el discurs d'un grup determinat sigui més efectiu. El fet que un grup religiós tendeixi a instaurar una *divisió social del treball* pot veure's condicionat pels seus recursos econòmics, però no sempre és així. Caldria analitzar quins són els factors que condicionen la forma d'organització de cada comunitat.

c) *Presència de persones de la pròpia confessió en llocs clau de la societat.* El fet que una determinada confessió disposi de persones en llocs de poder de la societat li permet l'accés a unes informacions i a uns mitjans que li confereixen un avantatge relatiu davant la resta a l'hora de generar el seu propi discurs i fer que aquest sigui efectiu. A tall d'exemple, podem citar el cas d'un conegut publicista català jueu, que va amenaçar de retirar tots els anuncis d'un diari si aquest no variava la seva línia editorial respecte al sionisme. Potser és només una anècdota, però ens mostra la importància d'accedir a determinats estrats de poder des dels quals es construeix allò que, en la línia de Berger, podem anomenar el «discurs oficial» sobre la realitat.

d) *Homogeneïtat a l'interior del grup.* La manca de discrepàncies internes o de diferents corrents religiosos a l'interior de cada grup facilita que aquest generi un únic discurs de legitimitat. En general, perquè aquests discursos siguin efectius han de gaudir del major grau de suport possible a l'interior del grup, ja que altrament poden ser deslegitimats pels mateixos membres de la comunitat. Un exemple d'això és el cas del monestir budista del Garraf, que ha estat titllat de secta. La manca d'una homogeneïtat interna dins la comunitat budista no ha permès que sorgís un discurs unànim per a la seva defensa i alhora ha restat credibilitat als arguments que s'empraven des del mateix monestir.

38. Llavors la crítica pot anar en dues direccions: per una banda, d'excés de proselitisme, i per l'altra, pot denotar una gran quantitat de recursos, que farà que se'ls acusi de malversació de fons o de coses semblants.

e) *Coneixement del que és políticament correcte en la societat en la qual s'insereix cada grup.* Per generar una estratègia efectiva cal conèixer bé quin és el terreny de joc, i aquesta és una forma de coneixement que, com tota la resta, es reparteix de manera desigual. Per exemple, és fàcil deduir que les comunitats religioses formades bàsicament per immigrants acabats d'arribar es trobaran en una situació d'inferioritat respecte a la resta a l'hora de presentar el seu discurs, ja que probablement els mancaran molts elements que els permetrien saber si el seu discurs és el més encertat, o com el pot rebre la resta de la societat.

f) *Perfil sociocultural dels membres del grup.* El nivell sociocultural dels membres del grup, i especialment el de les seves elits directives, aquells que més directament són els encarregats d'elaborar el seu discurs de presentació a la societat, condiciona la seva capacitat per generar unes estratègies de legitimitació veritablement efectives.

Cal dir, però, que encara que els grups que estudiem no tinguessin cap mena de limitació pel que fa als *factors interns*, això no asseguraria l'èxit de les seves estratègies de legitimitació. En efecte, la forma en què emergeixen i són rebudes aquestes estratègies per la resta de la societat està condicionada per una colla d'elements sobre els quals el grup religiós no té cap control, i que podríem qualificar d'*externs*. Els primers d'aquests elements són els de caire *estructural*, i fan referència a aquelles circumstàncies històriques, polítiques i socials que marquen de manera determinant quina és la imatge de cada grup religiós. Vegem-les:

a) *Història religiosa del país i del grup dins el país.* En els països que tenen una tradició de pluralisme, com els EUA, els grups religiosos no patiran tant l'estigma de sectaris com en d'altres països on el pluralisme és recent i tot just comença a imposar-se. A més, la història del mateix grup en un país pot afavorir l'estigmatització, o al contrari. Per exemple, la història dels adventistes a Catalunya fa que aquests pateixin en menor mesura l'estigma que els Testimonis de Jehovà.

b) *Posició del grup en el context sociopolític mundial.* Per exemple, els grups musulmans pateixen un estigma a tots els països occidentals, que probablement es fonamenta en un prejudici de caire ètnic contra el qual és terriblement difícil lluitar, i que dificulta enormement els seus esforços per aconseguir una certa legitimitat social. En efecte, un dels fonaments principals sobre els quals es construeix l'estigmatització dels grups religiosos minoritaris és en moltes ocasions la discriminació per motius ètnics o també socioeconòmics. És

per aquesta mateixa raó que aquest és un dels estigmes amb més dificultat per ser eradicat.

c) Vinculat amb el tema del punt anterior, també tindrà una gran rellevància el fet d'esdevenir *religió oficial a determinats països*. En alguns casos això pot beneficiar el grup, com és el cas, per exemple, de l'Església anglicana i la Gran Bretanya, però en d'altres casos pot anar en contra, com és el cas de l'islam i l'Afganistan.

El segon grup de factors de caire *extern* que limita l'efectivitat de les estratègies de legitimació dels grups religiosos minoritaris són els *contextuals*. Amb aquest terme ens referim a les formes de relació que en un determinat període de temps pugui mantenir un grup religiós amb determinades institucions socials que tenen el paper de *constructores de la realitat*. Entre aquests factors podem citar:

a) *El tractament que reben per part dels mitjans de comunicació*. Hi ha determinats grups, com els budistes, que es veuen altament afavorits per aquesta qüestió, i d'altres, com els Testimonis de Jehovà, que se'n poden veure perjudicats.³⁹

b) *L'ensenyament de la religió a l'escola*. Cada vegada més, la religió no confessional es converteix en matèria escolar, i, per tant, la visió dels grups que ofereixin l'escola i els llibres utilitzats pot ser un factor que vagi a favor o en detriment de les aspiracions de legitimitat dels grups.

c) *El grau d'afinitat que mantenen amb els discursos públics dominants*. Per exemple, el fet de defensar la naturalesa ha ajudat en gran mesura els grups budistes, al mateix temps que el fet de ser grups amb uns certs trets autoritaris ha perjudicat enormement els Testimonis.

Finalment, creiem que la capacitat per generar estratègies que siguin efectives de cara a aconseguir un major grau d'acceptació social està sotmesa a factors de caire conjuntural, és a dir, a aquells fets de caire puntual que poden modificar la imatge, els recursos o la capacitat d'una determinada comunitat religiosa per fer les seves pròpies estratègies de màrqueting o els paràmetres amb què la societat jutja les seves formes d'acció. En aquest sentit, podem assenyalar que, per exemple, un grup musulmà no tindrà la mateixa capacitat per construir estratègies de legitimació que siguin efectives en un moment de col·laboració entre Occident i el món àrab com després d'un

39. Per què en els reportatges sobre sectes sempre s'inclouen els Testimonis de Jehovà i, en canvi, gairebé mai no es parla de grups budistes?

atemptat d'un grup integrista islàmic. En contraposició, els grups budistes assoliran un plus de legitimitat automàtica després de la concessió del premi Nobel de la Pau al dalai-lama.

3.3. La variabilitat en les estratègies de legitimació: factors condicionants

Finalment, en tercer lloc, exposarem, com hem anunciat al començament, quins són els factors que *obliguen* el grup a modificar les seves estratègies de legitimació. Les estratègies dels grups no són estàtiques, sinó que en funció de determinats factors varien amb l'objectiu de continuar mantenint la seva efectivitat. Alguns dels factors que propicien aquest dinamisme són els següents:

a) *El grau de sensibilització de la societat envers la diversitat religiosa.* Malgrat que pugui semblar una obvietat, cal posar de manifest que el discurs esgrimit per una comunitat religiosa varia en funció del context social. Sembla clar que els arguments utilitzats no podran ser els mateixos en una societat acostumada a la diversitat religiosa com, posem per cas, la nord-americana, que en d'altres, com la nostra, molt més properes a una situació de monopoli religiós.

b) *Les circumstàncies puntuals.* Algunes vegades es produeixen determinats fets que, per diferents motius, són utilitzats per definir un grup religiós encara que no sempre hi tinguin necessàriament res a veure. Davant d'aquest fet, el grup ha de posicionar-se i adaptar el seu discurs per evitar ser definit en funció d'aquestes circumstàncies. Aclarim-ho amb algun exemple. Després dels atemptats de l'onze de setembre a Washington i Nova York, des de diferents mitjans de comunicació va començar a qüestionar-se quin era el veritable tarannà dels musulmans. Tot i que, evidentment, no hi tenien res a veure, les comunitats del nostre entorn van veure's obligades a adaptar el seu discurs en funció d'aquesta polèmica. Circumstàncies semblants s'han produït, per exemple, quan ha mort algun testimoni de Jehovà i se n'ha atribuït la culpa al fet de negar-se a rebre transfusions sanguínies. En aquestes ocasions, les comunitats de testimonis del nostre país han hagut d'adaptar els raonaments que habitualment presenten al conjunt de la societat per fer front a aquestes circumstàncies.

c) *En funció d'objectius immediats.* La voluntat d'aconseguir una fita concreta pot fer que aquests grups adaptin les seves estratègies de legitimació. Certament, la prioritització d'un objectiu determinat

davant d'un altre condiciona la forma en què un grup es relaciona amb la resta de la societat. Per exemple, si l'objectiu prioritari dels Testimonis és aconseguir desfer-se de l'estigma de secta —abans que legitimar algunes de les seves reivindicacions (com ara el fet de no rebre transfusions)—, probablement el seu discurs posarà més èmfasi a fer una descripció exhaustiva dels factors que demostren que no són una secta que no pas en la justificació d'aquelles reclamacions.

d) *La necessitat de diferenciar-se d'altres grups religiosos.* En moltes ocasions els grups religiosos minoritaris i les seves característiques poden ser confosos, sobretot en una societat com la nostra, poc acostumada encara a la diversitat religiosa. Aquesta manca de diferenciació entre grups fa que habitualment els prejudicis vers una determinada comunitat s'estenguin cap a d'altres, encara que sovint els seus punts en comú siguin més aviat pocs. Així, ens trobem que bona part de la ciutadania confon les característiques de, per exemple, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (*mormons*), els adventistes del Setè Dia i els Testimonis de Jehovà, o budistes i hinduistes. La necessitat de fer front a aquestes confusions, bàsicament per intentar deslligar-se de prejudicis atribuïts a certes comunitats, fa que molts grups reelaborin els seus discursos de legitimitat d'una manera determinada. Aquesta necessitat de diferenciar-se d'altres grups es fa més urgent quan, tal com hem descrit a l'apartat anterior, es dona alguna circumstància que fa que les crítiques cap a un col·lectiu amb el que el propi grup pot ser confós siguin més violentes.

e) *L'aparició de discursos amb un alt grau de valoració en la societat que tenen clares semblances amb característiques o discursos d'un grup religiós.* Els discursos dels grups religiosos no són sempre de caire defensiu. De vegades algunes pautes de comportament propugnades per un grup religiós són adoptades com a *norma* per la majoria de la societat, o, dit amb d'altres paraules, passen a formar part del que és considerat *políticament correcte*. Quan això s'esdevé, aquests grups religiosos potencien aquests elements en el seu discurs per intentar aconseguir una millor valoració per part del conjunt de la societat. Cal aclarir que, en aquest cas, els grups religiosos poden jugar un doble paper. En moltes ocasions, aquests grups únicament intenten aprofitar en el seu propi benefici la coincidència entre el seu discurs i el discurs *políticament correcte*. Per exemple, com que tot allò relacionat amb la cooperació i la solidaritat té un cert prestigi, els grups emfatitzaran les seves iniciatives en aquest sentit. Alhora, però, el procés pot produir-se en l'altra direcció. En efecte, sovint els grups religiosos poden contribuir a la construcció d'a-

quests discursos majoritaris. Per exemplificar aquest fet, podem citar, per exemple, la influència dels grups budistes en la difusió de l'ecologisme o el vegetarianisme.

f) *En funció de l'interlocutor.* La identitat de l'interlocutor amb el qual s'han de relacionar a cada moment fa que els grups adaptin les seves estratègies de legitimació. Cada interlocutor genera unes expectatives diferents, i també poden variar els objectius que cada grup religiós espera aconseguir d'aquesta relació. Si canvien aquests elements, els seus arguments també es veuran obligats a fer-ho. Així, per exemple, seran diferents les estratègies de legitimació emprades per dialogar amb un professor universitari que les que serviran per fer-ho amb un dirigent polític.

4. Conclusions

Reprement el que afirmàvem a la introducció, podem dir que avui a Catalunya gairebé ens trobem en una situació de pluralisme religiós; una situació en què el terme *mercat religiós*⁴⁰ cada vegada té més punts d'encaix. No es pot equiparar el mercat religiós català al nord-americà, però sí que podem dir que «ens trobem immersos en una societat en la qual diverses creences coexisteixen⁴¹ de forma pacífica i són reconegudes entre si» (Berger, 1994). A més, podem afirmar que «la pèrdua d'allò *donat per descomptat* és més elevada en l'esfera de la religió [...]. Les esglésies han de provar-se a si mateixes en un mercat lliure. La gent que “compra” una determinada fe constitueix un grup de consumidors, i el lema “el client sempre té la raó” s'acaba imposant a les esglésies».⁴²

En una situació de pluralisme en què les diferents confessions competeixen entre si per fer-se un lloc en el *mercat* religiós, apareixen formes de competència entre elles amb l'objectiu d'atreure més *clientela*. D'aquesta manera, el *màrqueting* passa a ser una qüestió a tenir en compte tant per part de les religions establertes al país com per part de les que s'hi volen establir. L'Església catòlica, en adonar-se que el seu monopoli s'enfonsa, es veurà obligada a desenvolupar estratègies per fer front a la crisi i evitar la *suspensió de pagaments*. Les altres religions també entraran en el joc, i hauran de cercar ele-

40. Originalment creat per Peter Berger amb l'objectiu d'explicar el context nord-americà.

41. No només en el sentit de «tolerància» entre elles sinó també en el sentit d'interacció.

42. Berger i Luckmann, 1997, p. 64.

ments que els permetin competir amb l'antic monopoli i esdevenir una opció atractiva per al *consumidor*.

Una de les estratègies de màrqueting més eficaces a l'hora d'aconseguir nova clientela serà aquella que passarà per l'adquisició de legitimitat social. L'Església catòlica no haurà de fer gaire esforç en aquest sentit i les esglésies protestants o els grups budistes han avançat força en els darrers temps. Però, malgrat tot, hi ha certs grups que, tot i que gaudeixen d'una implantació notable en el territori, encara avui s'enfronten a fortes crisis de legitimitat social; unes crisis que podem veure exemplificades amb el tractament generalitzat com a sectaris i/o perillosos que reben; són aquests grups els que han focalitzat el nostre interès en aquest treball. Per què determinats grups pateixen, encara avui, l'estigma de ser etiquetats com a sectaris? Quins mecanismes els ofereix la societat pluralista per fer-hi front? Com poden aconseguir ser competidors lícits en el mercat religiós?

Aquests grups —els etiquetats de sectaris i/o perillosos— han d'arribar a assolir la legitimitat que les altres comunitats ja tenen més o menys assegurada. Aquesta legitimitat serà l'instrument que els permetrà aconseguir una millora en la seva imatge pública; serà allò que, en definitiva, els farà un producte més atractiu en el nou *mercado* religiós. Alerta, però, perquè les estratègies que desenvolupin per aconseguir aquesta legitimitat no solament hauran de tenir en compte els impediments que els posin la resta dels grups, sinó que també hauran de preveure els possibles efectes a l'interior de la pròpia comunitat.

En aquesta ponència ens hem proposat dilucidar els factors que ens ajuden a comprendre la gènesi i la lògica de funcionament de les estratègies que els grups religiosos minoritaris posen en joc per assolir dosis més elevades de legitimitat. Al mateix temps hem intentat esbrinar quins són els factors que condicionen l'eficàcia d'aquestes estratègies. Tanmateix no voldríem acabar donant la sensació que aquest és un model d'anàlisi tancat; més aviat diríem que és únicament un primer pas. Una anàlisi exhaustiva de com es generen aquests discursos de legitimitat requeriria un estudi que desborda el marc d'aquesta ponència. En qualsevol cas, però, esperem haver assenyalat, encara que sigui mínimament, la direcció en què s'hauria de desenvolupar aquesta recerca.

Bibliografia

- BERGER, P. L.; LUCKMANN, TH. (1988). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- (1997). *Modernización, pluralismo y crisis de sentido*. Barcelona: Herder.
- ESTRUCH, J. [ed.] (2001). *Les noves formes de religiositat*. Barcelona: Fundació Joan Maragall; Cruïlla.
- MARDONES, J. M. (1996). *¿Adónde va la religión? Cristianismo y religiosidad en nuestro tiempo*. Santander: Sal Terrae.
- PRAT, J. (1997). *El estigma del extraño*. Barcelona: Ariel Antropología.
- WILSON, B. (1970). *Sociología de las sectas religiosas*. Madrid: Biblioteca para el Hombre Actual.